

Людмила МІНЕНКО ,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

l.minenko@nakkim.edu.ua

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТВОРЕННЯ СИМВОЛІКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ

У статті вперше висвітлено історію створення символіки Національного військово-історичного музею України (НВІМУ). Обґрунтовано необхідність, при описанні символіки, вводити до наукового обігу інформацію про місію, цілі та функціональні напрями діяльності музею. Викладено фаховий шлях провідних геральдистів України О.Б. Муравйова та Л.І. Матяша, які, у співпраці з начальником музею В.В. Карповим є авторами символіки НВІМУ.

Ключові слова: Національний військово-історичний музей України; військовий музей; гербова емблема; герб; емблема; пропам'ятна медаль; екслібрис; В.В. Карпов; Л.І. Матяш; О.Б. Муравйов.

Minenko L., National academy of leaders of culture and arts. Main stages of the creation of the symbol of the national museum of military history of Ukraine. The article is the first to cover history of the creation of symbols of the National museum of military history of Ukraine. Describing the symbolism, the necessity to introduce information about the mission, goals and functional directions of the museum activity was substantiated. Expounded professional path of leading heraldists of Ukraine O. Murav`ev and L. Matyash. They are the authors of the coat of arms of the National museum of military history of Ukraine in cooperation with the head of the museum V. Karpov.

Key words: National museum of military history of Ukraine; military museum; emblem; coat of arms; commemorative medal; exlibris; V. Karpov; L. Matyash; O. Murav`ev.

За роки діяльності Національного військово-історичного музею України були розроблені дві емблеми і герб. Герб НВІМУ відноситься до числа гербових емблем через відсутність в Україні нормативно-правових актів, що регламентують процес розробки і реєстрації гербів [6]. Із зображенням першої емблеми було виготовлено значок (1999 рік). Вона розміщувалася також на друкованих виданнях НВІМУ. Пізніше була розроблена ще одна емблема для оновленого журналу НВІМУ «Військовий музей», що з 2009 року став називатися «Український військовий музей». Гербова емблема знайшла своє відображення на пропам'ятній медалі (2008 рік) та екслібрисі музею (2011 рік) [16].

Для ґрунтовного розуміння змісту корпоративної символіки і зокрема символіки НВІМУ, доцільно розпочинати дослідження з основ адміністрування етапів побудови будь-якого суб'єкта. Одним із початкових етапів організаційного проектування є визначення місії, цілей і головних функцій господарюючого суб'єкта [3]. Варто зауважити, що цей етап є дуже важливим для створення символіки. Адже місія, цілі й функції формують образ установи, який, у свою чергу, через символ має висвітлитися чи відобразитися у свідомості споглядача. Цей образ має буквально викликати бажання дізнатися про суб'єкт і, якщо є можливість, познайомитися з ним, а вже потім зрозуміти чи співпадають його очікування з реальністю.

Отже, місія – це мета, задля якої існує організація. Метою НВІМУ, згідно Статуту, є збирання, збереження, вивчення і використання пам'яток військової історії для залучення громадян до надбань національної військової історико-культурної спадщини. Музей є скарбницею військових реліквій України, провідним науково-дослідним, культурно-освітнім і науково-методичним центром. Він сприяє розвитку музейної справи у Збройних Силах України. Як

бачимо, місія музею відображає його стратегічну перспективу, що реалізувалася за допомогою постановки і досягнення певних цілей. Цілі господарюючого суб'єкта – це конкретний стан окремих характеристик, досягнення яких є бажаним і на досягнення яких спрямована діяльність. Саме тому, головним у роботі керівника є цілепокладання, що характеризує процес визначення цілей та їх взаємозв'язок. Варто звернути увагу на той факт, що неправильно поставлені цілі знижують ефективність роботи господарюючого суб'єкта і досить часто являються причиною банкрутства. Цілі музею визначалися у відповідності до напрямів і завдань музею, що виникали у ході діяльності, згідно Статуту. Крім місії і цілей керівник повинен уміти фахово визначати основні функції організації, що являють собою головні напрями розвитку та мають соціально-економічне спрямування, виконання яких забезпечує досягнення визначених цілей. Зокрема НВІМУ згідно Статуту має наступні напрями: науково-дослідна діяльність, культурно-освітня діяльність, комплектування музейного видання, експозиційна робота, фондова робота, методична робота, робота наукової військово-історичної бібліотеки, робота наукового архіву, видавнича діяльність, міжнародні зв'язки музею [3, 14].

Пропонуємо прослідкувати використання місії, цілей і функцій НВІМУ у ході розробки його символіки. Дослідження військової символіки та збирання матеріалів за цією темою було у числі завдань музею і особистим захопленням начальника. Так, з 1996 року діяльності музею його начальник Віктор Васильович Карпов досліджував військові відзнаки армії УНР. Це дослідження під назвою «Військові відзнаки армії УНР» було опубліковано у журналі «Військо України» №5 за 1996 рік [4]. З цього часу В.В. Карпов почав опрацьовувати ідею створення емблеми музею. Реалізувалася вона в 1997 році у ході реформування Музею Збройних Сил України у Центральний музей Збройних Сил України (рис. 1). Пізніше були створені музейні виставки та постійні експозиції за цією тематикою, а також видано низку наукових та науково-популярних монографій.

Зокрема, видано одноосібні та у співавторстві монографії В.В. Карпова «Українська військова символіка» (2006) [9], «Військова символіка України. Науковні знаки (1992-1999)» (2007) [8], «Військова символіка держави» (2007) [12], «Військові прапори України» (2007) [7], «Становлення та розвиток військової символіки України. 1991-2012» (2014) [11].

В основі емблеми на синьому тлі розміщено чорного кольору Залізний Хрест Армії УНР (першу українську військову нагороду). Поверх нього – два перехрещені мечі золотого кольору вістрям угору, покладені Андріївським хрестом. Поверх хреста і шабель зображено Малий Державний герб України у державній синьо-жовтій колористиці. Комплекс обрамлений дубовими (символ неодноразового прояву сили, мужності та міці) і лавровими (символ слави) гілками золотого

Рис. 1. Перша емблема Національного військово-історичного музею України. Автор Карпов В.В.

кольору. Центральна композиція обрамлена написом «Центральний музей Збройних Сил України», в якому слова розділені круглими маркерами. На підніжжі емблеми вказано рік заснування музею «1995». Розміщення в основі емблеми символічного комплексу хреста, перехрещених шабель і Малого Державного герба України разом являють знак історичних витоків українського війська, славу і доблесть боротьби українського воїнства з ворогами рідної землі, висвітлену в музейній експозиції. Емблема символізує військово-історичну пам'ять і завдання музею спрямовані на дослідження української воєнної історії [16].

Зображення емблеми використовувалося на внутрішніх документах і оздобленні приміщення НВІМУ, зокрема розміщувалося на стіні напроти входу музею як декоративний елемент інтер'єру. Крім того, зображення емблеми

містилося на значку музею. Відвідувачі мали можливість придбати його, як сувенір, у музейному кіоску.

У 2009 році була розроблена емблема для оновленого журналу НВІМУ «Військовий музей» (з 2009 року «Український військовий музей») (рис. 2).

Складається вона з білого, детально промальованого схематичного зображення будівлі музею на тлі тематичного кольору журналу. Перед будівлею розміщено дві схематично зображені гармати світло-зеленого (відтінку «хакі») забарвлення. Гармати стоять на символічній дорозі, що зображена подвійною лінією під якою бачимо напис «Національний військово-історичний музей України». На обкладинці журналу «Український військовий музей» №1 (2009 рік) стоїть напис «Центральний музей Збройних Сил України». За цим можна прослідкувати розвиток самого музею. Так, 15 січня 2010 року відбулося отримання статусу національного і перейменування установи у Національний військово-історичний музей України [5]. Зі слів начальника музею В.В. Карпова (1995–2013 р.р. роботи), розробка такої емблеми була задумана начальником лабораторії науково-дослідних робіт з дослідження інформаційно-музейних технологій музею Іриною Мороз як «маркетингова стратегія просування ідеї військового музеєзнавства і тому ми відійшли від символіки тільки нашого музею» [16].

Обговорення і затвердження обох емблем проходило через науково-методичну раду музею.

Не менш цікавою є історія створення герба (гербової емблеми) Національного військово-історичного музею України (рис. 3). Така емблема є особливим знаком, в якому відображається суть діяльності музею – надання доступу до знань і ведення літопису воєнної історії. Цей символ був апробований у ході внутрідержавних і міжнародних зв'язків музею, та підтвердив тезу, що наголошує на підвищенні впізнаваності й популярності установи в Україні та світі, посиленню її престижу. За свідченнями В.В. Карпова, щодо

Рис. 3. Гербова емблема Національного військово-історичного музею України. Автори: Карпов В.В., Матяш Л.І., Муравйов О.Б.

необхідності створення такого знаку, «символіка музею отримала розвиток у процесі росту самого музею та його суспільної ролі. Це призвело до осмислення у символічному означенні. Герб був прийнятий до використання за згодою науково-методичної ради. Положення про нього не розроблялося і його використання не регламентувалося, хоча очевидно відповідало загальній практиці щодо таких символів, представництва установи на офіційних заходах і документах. Проте існувала офіційна печатка музею як юридичної установи і у тій частині де вона вимагалася – герб не використовувався» [16].

Авторами герба музею виступили начальник музею полковник Карпов Віктор Васильович, геральдист полковник Муравйов Олександр Борисович та художник-дизайнер, архітектор, геральдист Матяш Луїс Іванович. Муравйов О.Б. займав посаду начальника відділу військової символіки та геральдики Генерального штабу Збройних Сил України. За його безпосередньої участі розроблено символіку Збройних Сил України, заохочувальні відзнаки

Міністерства оборони України, пам'ятний нагрудний знак «Воїн-миротворець», почесні нагрудні знаки начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України, нагрудні знаки військової доблесті військовослужбовців Збройних Сил України, велику кількість нарукавних емблем та нагрудних знаків військових частин Збройних Сил України. Має почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України» [2].

Матяш Л.І. за освітою являється військовим штурманом наддалекого бомбардувальника Ту-124, озброєного атомною бомбою. У 50-60-х роках ХХ століття потрапив під скорочення армії, що провів у ході військової реформи Хрущов М.С. Після цього його доля змінилася і він став одним із найвідоміших українських архітекторів й геральдистів. Зокрема, він розробив перший варіант «Ордена Честі». Водночас є автором медалей про відзначення військової служби в Україні, подяк у металі, пам'ятного знаку «5 років Збройним Силам України», ювілейних відзнак у медалях. Крім того Л.І. Матяш приймав участь у розробці нагрудного знака «За відзнаку в службі», почесної грамоти Міністерства внутрішніх справ. Являється творцем гербів і прапорів міст, зокрема Асоціації міст України, міста Мелітополя, двох районів Києва. Є автором вантового мосту через річку Даугава в Латвії, залу Перемоги в Меморіальному комплексі

Фото 1. Пропам'ятна медаль Національного військово-історичного музею України

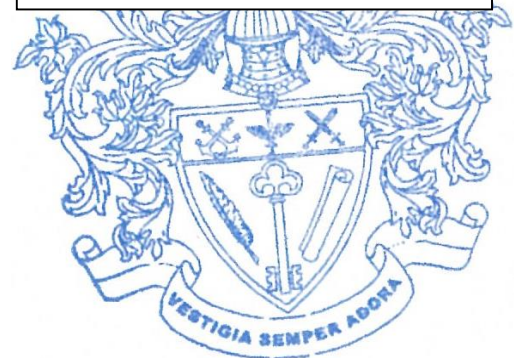

Фото 2. Відтиск екслібрису Національного військово-історичного музею України

«Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 р.». Входить до Національної спілки архітекторів України. Нині керує питаннями пов'язаними з геральдиком, архітектурою і макетуванням студії «O2DESIGN» [1, 15, 18, 13, 17].

Для повноти результатів дослідження слід навести ще два знаки із зображеннями гербової емблеми музею: пропам'ятну медаль (фото 1) та екслібрис (фото 2) [16]. Пропам'ятна медаль є символічною нагородою, що була розроблена з метою збереження пам'яті про початок роботи музею. Зазначимо, що на першій емблемі рік заснування музею 1995, а на пропам'ятній медалі 1996. Це пояснюється тим, що у 1996 році було затверджено «Положення про Центральний музей Збройних Сил України», хоча роботу із започаткування музею було розпочато у 1995 році [10, с. 18]. Медаль виготовлена у 2008 році за ініціативи та за участі начальника музею В.В. Карпова у кількості двох екземплярів. Один зберігається у В.В.Карпова, інший був вручений на знак вдячності за роботу у період з 2003 по 2009 роки заступнику начальника музею з наукової роботи майору Скрябін Олександр Леонідовичу. Після завершення роботи в музеї Скрябін О.Л. з 2009 по 2012 рік проходив службу в Головному управлінні виховної роботи Збройних Сил України. У 2012 році вступив в ад'юнктуру Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського, яку достроково закінчив у 2014 році, отримавши науковий ступінь кандидата історичних наук. Після цього полковник Скрябін О.Л. був призначений начальником Науково-дослідного відділу проблем історії війн і воєнного мистецтва Науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського.

Змістовність оформлення самої винагороди підкреслює її громадську цінність для номінанта. Так, на аверсі медалі зображено рік початку роботи у якості Центрального військово-історичного музею України – «1996» (на стрічці), та лаврові гілки (символ слави музею). На реверсі – зображення гербової емблеми

і напис навколо «Центральний музей Збройних Сил України», доповнений у верхній частині назвою міста дислокації «Київ».

У свою чергу екслібрис із зображенням герба був виготовлений у 2011 році за ініціативою членів науково-методичної ради музею і використовувався як музейний знак на внутрішніх документах (протоколах, листах, подарункових виданнях музею).

Підсумовуючи варто констатувати, що символіка в цілому і гербова зокрема, в усьому цивілізаційному світі свідчить про рівень політичної культури суспільства, історичну спадковість, наявність потреби у збереженні певних цінностей. Особлива необхідність наявності таких символів існує під час заходів патріотичного виховання, впливаючи на формування сучасної нації. Як показала практика, символіка Національного військово-історичного музею України підвищила статусність і репутацію музею в Україні та світі. Проте існує правова невирішеність узаконеної реєстрації герба музейної установи, що потребує захисту символу як об'єкта цивільних прав.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Автори дизайну діючих знаків державних нагород України станом на 01.01.2016 року URL: <http://www.vto-orden.com.ua/catalog/award/avtori-dizajnu-diyuchih-znakiv-derzhavnih-nagorod/> (дата звернення: 24.03.2018).

2. Біографія Муравйова О.В. на сайті «Українське геральдичне товариство». URL: <http://uht.org.ua/ua/members/muravyov/> (дата звернення: 26.03.2018).

3. Гриньова В. М., Салун М. М. Організація виробництва : навч. посіб. Харків : ІНЖЕК, 2005. 552 с.

4. Звіт про діяльність Музею Збройних Сил України за 1996 рік. Архів НВІМУ. Док. фонд. 5 арк.

5. Звіт про діяльність Центрального музею Збройних Сил України за 2010 рік. Архів НВІМУ. Док. фонд. 85 арк.

6. Калмакан І.К., Ємельянов М.В. Основи геральдики: навчальний посібник для студентів гуманітарних фа культів ВНЗ/Науков. ред. докт. істор. наук, професор, акад. В.Н. Станко. Одеса, 1996. 160 с.

7. Карпов В. Військові прапори України. Київ : ЦМЗСУ. 2007. 56 с.

8. Карпов В. Військова символіка України. Нарукавні знаки (1992 – 1999 рр.) [каталог нарукавних знаків з фондів Центрального музею Збройних сил України]. Київ. ЦМЗСУ. 1999. 86 с.

9. Карпов В., Табачник Д. Українська військова символіка. Київ : Либідь. 2006. 264 с.

10. Карпов В.В. Музейна справа у Збройних Силах України (1996-2006). Київ : ЦМЗСУ, 2007. 96 с.

11. Карпов В. Становлення та розвиток військової символіки України. 1991-2012 : монографія. Київ : НАКККіМ. 2014. 232 с.

12. Карпов В., Табачник Д. Військова символіка держави. Київ : Либідь. 2007. 298с.

13. Лев и казак с калиной: мытарства герба Украины URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/lev-i-kazak-s-kalinoj-mytarctva-herba-ukrainy.html> (дата звернення: 24.03.2018).

14. Наказ Міністра оборони України «Про перейменування Центрального музею Збройних Сил України у Національний військово-історичний музей України та затвердження його Статуту» від 16.07.2010 р. №374. Архів НВІМУ. Док. фонд. 16 арк.

15. Сопов О., Торгоненко А. Нагороди МВС України. 2016. URL: http://www.vto-orden.com.ua/static/media/files/book_mvs.pdf (дата звернення: 24.03.2018).

16. Спогади начальника Національного військово-історичного музею України Карпова В.В. щодо розробки його символіки. Записала Міненко Л.М. 20.03.2018 р. 2 арк.

17. Студія O2DESIGN. URL: <http://o2design.com.ua/about/> (дата звернення: 24.03.2018).

18. У Мелітополя з'явилися герб і прапор URL: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2338/art/14164.html> (дата звернення: 24.03.2018).